

کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی (مطالعات تطبیقی عربی - فارسی)
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی کرمانشاه
سال سوم، شماره ۱۱، پاییز ۱۳۹۲ هـ ش / ۱۴۳۴ هـ ق / ۲۰۱۳ م، صص ۱-۲۸

علم‌سنجی، خوشه‌بندی و نقشه دانش تولیدات علمی ادبیات تطبیقی در ایران^۱

حمید احمدی^۲

دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، ایران

علی سلیمی^۳

دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه رازی کرمانشاه، ایران

الهه زنگی‌ش^۴

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی

چکیده

ادبیات تطبیقی از یک سو، مطالعه ادبیات در محدوده کشوری خاص و از سوی دیگر، مطالعه ارتباطات بین ادبیات و سایر حوزه‌های دانش بشری است. این حوزه در ایران، مانند هر کشور دیگری مورد توجه پژوهشگران آن قرار گرفته است و روز به روز به حجم پرونده‌های آن افزوده می‌شود. با عنایت به اینکه لازمه مدیریت هدفمند علم و دانش، حصول شناخت و ارزیابی مستدل از وضعیت کنونی یک حوزه علمی است، این پژوهش با هدف ارزیابی و علم‌سنجی، خوشه‌بندی و ترسیم نقشه دانش ادبیات تطبیقی در ایران، بر اساس تولیدات علمی آن انجام گرفته است. جامعه مورد مطالعه، تمام مدارک این حوزه در تمام قالب‌های اطلاعاتی است و روش پژوهش، بر اساس تحلیل هم‌واژگانی متون می‌باشد. یافته‌های به دست آمده شامل: ارزیابی کلی از انتشارات، نرخ رشد مدارک، همکاری و هم‌نویسندگی، روابط میان‌رشته‌ای، تعیین مجلات هسته، مفاهیم داغ و پر استفاده، خوشه‌بندی مفاهیم و ترسیم نقشه دانش است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که روند انتشارات این حوزه در هفت سال اخیر رو به ازدیاد است و نرخ رشد آن معادل ۱۵/۳۴٪ محاسبه گردید. در این میان، رشد مقاله‌ها بیش از سایر مدارک است. در این پژوهش مشخص گردید، بیش از ۶۵٪ مقاله‌ها در ده مجله منتشر می‌شود. هم‌چنین در این پژوهش مشخص شد، همکاری و هم‌نویسندگی در سطح ضعیفی است. بر اساس خوشه‌بندی مفاهیم، مشخص شد که مدارک این حوزه در ایران، در ۱۹ خوشه اطلاعاتی دسته‌بندی می‌شوند و بیشتر مفاهیم در محور مقایسه ادبیات فارسی و عربی بوده است. ترسیم نقشه این حوزه نیز نشان داد، روابط پیچیده‌ای بین مدارک و متون این حوزه در ایران در جریان است.

واژگان کلیدی: ادبیات تطبیقی، علم‌سنجی ادبیات تطبیقی، خوشه‌بندی ادبیات تطبیقی، نقشه علمی ادبیات تطبیقی.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۷/۱۵

۱. تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۵/۲۰

۲. رایانامه: hamid_ahmadi@razi.ac.ir

۳. رایانامه نویسنده مسئول: salimi1390@yahoo.com

۳. رایانامه: ezangishe@gmail.com

۱. مقدمه

ادبیات تطبیقی یا هم‌سنجشی، شاخه‌ای از نقد ادبی است که از روابط ادبی ملل و زبان‌های مختلف و از تعامل میان ادبیات ملت‌ها با یکدیگر سخن می‌گوید و در اصطلاح، حوزه مهمی از ادبیات است که به بررسی و تجزیه و تحلیل ارتباطها و شباهت‌های بین ادبیات، زبان‌ها و ملیت‌های مختلف می‌پردازد. (انوشیروانی، ۱۳۹۰: ۲۱۹) تعریف واحدی از ادبیات تطبیقی وجود ندارد؛ بلکه «تعریف‌هایی» هست که در طول زمان به وجود آمده‌اند. راز ماندگاری ادبیات تطبیقی در پویایی و انعطاف‌پذیری آن است (همان، ۱۳۸۹: ۳۳). ادبیات تطبیقی را شاخه‌ای از علم می‌دانند که با رونق گرفتن نقد ادبی در قرن نوزدهم، در فرانسه شکل گرفته است (ندا، ۱۳۸۳: ۱۲). می‌توان گفت، شیوه نوین پژوهش تطبیقی ادبیات در سده‌های گذشته پدید آمده است. هرچند درباره اینکه چه کسی نخستین بار از این اصطلاح بهره برده است داده گویایی در دست نیست؛ اما برخی، فرانسوا ویلمن را پیشگام در این گونه پژوهش‌های ادبی به شمار آورده‌اند (غنیمی هلال، ۱۳۷۳: ۸). ادبیات تطبیقی که در عهد حاضر، مهم‌ترین روش تحقیق در ادبیات جهانی است، باعث هم‌دلی و هم‌فکری در بین اقوام مختلف جهان گردیده و در زبان‌های مختلف درباره آن بحث شده است. به این نوع تحقیق در ادب فارسی «ادبیات تطبیقی» و در زبان عربی «الأدب المقارن» نام داده‌اند (رضوی پور و نعمتی احمدآباد، ۱۳۹۲: ۱۱۹).

ادبیات تطبیقی یکی از حوزه‌های دانشی میان‌رشته‌ای است که در اصل، روابط و مناسبات ادبیات‌ها را با هم پیوند می‌دهد. دانش‌های میان‌رشته‌ای به تناسب نیازهای جدید و تخصص‌های نوظهور، از مرزهای سنتی میان رشته‌های دانشگاهی یا مکاتب فکری گذر می‌کنند. از این رو، علوم را که با تلفیق چند علم گوناگون ایجاد می‌شوند، دانش‌های میان‌رشته‌ای می‌نامند؛ مثلاً دانش نانو فناوری، دانش میان‌رشته‌ای شیمی و فیزیک به شمار می‌رود (خرسندی طاسکوه، ۱۳۸۷: ۴۵-۵۰) و یا دانش ادبیات تطبیقی، دانش میان‌رشته‌ای است که به بررسی روابط بین ادبیات و هنر، ادبیات با علوم انسانی همچون روانشناسی، جامعه‌شناسی، علم ادیان، فلسفه و... می‌پردازد. خاستگاه این دانش در کشور فرانسه بوده و تاریخچه آن در ایران، به سال ۱۳۱۷ برمی‌گردد. ادبیات تطبیقی در به تفاهم رساندن ملت‌ها جایگاه ویژه‌ای در جهان پیدا کرده است؛ لذا ما شاهد تولید اطلاعات در قالب چاپ کتاب‌های بی‌شمار، مقاله‌ها، برگزاری همایش‌های ملی و بین‌المللی، پایان‌نامه‌های تحصیلی در دانشگاه و مراکز تحقیقاتی و غیره در این عرصه هستیم. در ایران نیز این حوزه از دانش، در سال‌های اخیر مورد توجه زیادی واقع شده است. امروزه ارزیابی پژوهش‌های علمی به طور فزاینده‌ای رو به گسترش است و بیش

از پیش بر اهمیت آن افزوده می‌گردد. دانشمندان معتقدند، درک روابط پیچیده علم برای سیاست‌گذاران، در دستیابی به برنامه‌های حوزه‌های پژوهش بسیار مؤثر است. با عنایت به اینکه لازمه مدیریت هدفمند علم و دانش، حصول شناخت و ارزیابی مستدل از وضعیت کنونی یک حوزه علمی است و در این راستا علم‌سنجی و خوشه‌بندی یک حوزه علمی می‌تواند مفید باشد، در پژوهش حاضر سعی می‌شود حوزه انتشارات دانش ادبیات تطبیقی در ایران، مورد تحلیل و ارزیابی واقع شود تا زمینه مدیریت علم و دانش در این حوزه پر تقاضا در کشور فراهم شود. در این پژوهش، تصویری جامعی از وضعیت تولید دانش این حوزه در ایران ارائه می‌شود که از این طریق می‌توان به شناخت دقیق‌تری از آن رسید؛ بنابراین، بر اساس روش‌های علم‌سنجی، خوشه‌بندی و نقشه‌دانش، ارزیابی‌ها صورت می‌گیرد.

۲. پردازش تحلیل موضوع

۲-۱. علم‌سنجی، خوشه‌بندی علم و نقشه‌دانش

علم‌سنجی یکی از رایج‌ترین روش‌های ارزیابی فعالیت‌های علمی است و مفهومی بسیار مشابه با کتاب‌سنجی دارد. نیاز به سنجش و ارزیابی علم که «علم‌سنجی» به دنبال آن است نیز، همواره در سطح جهان مطرح بوده و هست (عصاره و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۸). بر این اساس، شناسایی مؤثرترین سازمان‌ها، افراد و سایر عوامل مرتبط با تولیدات و فعالیت‌های علمی، می‌تواند راه‌گشا و زمینه‌ساز برقراری ارتباط و همکاری نظام‌مند علمی در راستای درک مسئولیت‌های عمومی همه انسان‌ها و تبادل اطلاعات در زمینه‌های مختلف باشد (نوروزی چاکلی، ۱۳۹۱: ۷۲۴). برخی از فنون و روش‌های حوزه علم‌سنجی مانند تحلیل هم‌واژگانی^۱ (کوبو^۲ و همکاران، ۲۰۱۰: ۱۴۸) برای بهبود این شرایط ایجاد شده و گسترش یافته‌اند. در این میان، تحلیل هم‌واژگانی که بر اساس هم‌رخدادی واژگان^۳ در متون عمل می‌کند و برای کشف روابط و مفاهیم میان افکار، ایده‌های بشری و ردیابی علم در یک زمینه پژوهشی مورد استفاده قرار می‌گیرد، مورد توجه خاص پژوهشگران گرفته است. واژگان و مفاهیم بافتی درهم تنیده هستند که متن را می‌سازند. بررسی واژه‌های مدارک، سال‌هاست به عنوان ابزاری برای تعیین و شناسایی ابعاد حوزه‌های پژوهشی به کار گرفته می‌شود.

---

1. Co-Word Analysis
2. Cobo
3. Co-occurrence

بر اساس تحلیل حوزه، کشف مفاهیم و روابط میان آن‌ها از طریق ارتباط واژگانی در اسناد و مدارک، زمینه ایجاد نقشه‌های علمی را در حوزه‌های علمی فراهم می‌کند. (یورلند و آلبرشتاین، ۱۹۹۵: ۴۰۱). رویکرد تحلیل حوزه، ریشه در نظریات کوهن دارد. با تکیه بر این نظریه، مطالعه حوزه‌های دانش به عنوان جوامع فکری و گفتاری، بخشی از فعالیت‌های ارزیابی مدیریت علم و دانش است.

خوشه‌بندی به معنای دسته‌بندی اعضای مجموعه بدون نظارت و دخالت است. در این روش، خوشه‌ها یا دسته‌ها از قبل تعیین شده نیستند (آنتونی^۲، ۲۰۰۷). در بسیاری موارد، دو واژه طبقه‌بندی و خوشه‌بندی به جای یکدیگر استفاده می‌شوند؛ اما باید به این نکته توجه شود که اگرچه در هر دو روش به دنبال قرار دادن افراد و موردها بر اساس شباهت‌های آن‌ها در چندین گروه هستیم؛ ولی این دو با هم متفاوت هستند. هدف اصلی در طبقه‌بندی، قرار دادن افراد و موردها در گروه‌هایی با تعداد از پیش تعیین شده است؛ در حالی که در خوشه‌بندی، هیچ‌گونه قضاوتی از قبل در مورد تعداد گروه‌های استخراجی انجام نمی‌شود و تنها پس از تحلیل است که از طریق روش‌های مختلف آماری و سایر الگوریتم‌ها، تعداد گروه‌ها و یا خوشه‌ها تعیین می‌شود.

خوشه‌بندی، به یافتن ساختاری در درون یک مجموعه از داده‌ها بدون برچسب اطلاق می‌شود. خوشه‌ها به مجموعه‌ای از داده‌ها گفته می‌شود که با هم شباهت داشته باشند. در خوشه‌بندی سعی می‌شود داده‌ها به خوشه‌هایی تقسیم شوند که شباهت بین داده‌ها درون هر خوشه حداکثر و شباهت بین داده‌ها درون خوشه‌های متفاوت، حداقل شود (حاج احمدی، ۱۳۸۵، نقل در ابویی اردکانی، ۱۳۸۸: ۳۴۸). نویل و همکاران^۳ (۲۰۰۳) خوشه‌بندی را یک فعالیت توصیفی می‌دانند که شناسایی گروه‌بندی طبیعی داده‌ها را مورد کاوش قرار می‌دهد. در پژوهش حاضر، از طریق خوشه‌بندی اطلاعات این حوزه می‌توانیم به روابط بین مدارک پی ببریم. روابط مدارک در هر حوزه، بیانگر انسجام و یا تراکم بین موضوعات نوشته شده است. در این میان، چنانچه در حوزه‌ای انسجام موضوعی در مدارک وجود داشته باشد، نشان دهنده روابط معنایی و غنای آن حوزه در یک حیطه یا زبان خاص است. با انجام فرایندهای خوشه‌بندی اطلاعات، حیطه گسترده‌ای از داده‌های پراکنده، در گروه‌های مدون و سازمان‌یافته‌تر قرار می‌گیرند. یکی از کاربردهای خوشه‌بندی، ایجاد نقشه‌های حوزه‌های علمی است.

-
1. Hjørland and Albrechtsen
  2. Anthony
  3. Neville

الگوریتم خوشه‌بندی، نوعی روش تحلیل داده‌ها است که می‌تواند مجموعه داده‌ها را در گروه‌های طبقه‌بندی شده بر اساس معیارهای گروهی تنظیم و آن‌ها را به دو دسته تقسیم نماید: خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی و غیرسلسله‌مراتبی. در این پژوهش، از این نوع خوشه‌بندی استفاده شد.

در الگوریتم‌های خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی، به خوشه‌های نهایی بر اساس میزان کلیت آن‌ها، ساختاری سلسله‌مراتبی نسبت داده می‌شود. به ساختار سلسله‌مراتبی حاصل از روش‌های خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی، «نمودار دندان‌ای» گفته می‌شود و به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف. بالا به پایین یا تقسیم‌کننده و ب. پایین به بالا یا متراکم. نمودار خوشه‌بندی حاضر، از نوع پایین به بالا یا متراکم است. در این روش ابتدا هر داده به عنوان خوشه‌ای مجزا در نظر گرفته و در فرآیند تکراری، در هر مرحله، خوشه‌هایی که تشابه بیشتری با یکدیگر دارند با هم ترکیب می‌شوند تا در نهایت یک خوشه حاصل شود.

نقشه هر یک از حوزه‌های علمی، حد و مرز و اجزاء آن حوزه را تعیین می‌کند. از نقشه‌های حوزه‌ها، علاوه بر تعیین اجزاء رشته، برای مشخص کردن جایگاه آن نسبت به سایر حوزه‌ها استفاده می‌گردد. هم‌چنین، در آن مجموعه‌هایی از موجودیت‌ها و روابط میان آن‌ها نمایش داده می‌شود و هدف آن، ارائه‌نمایی از ساختار متون علمی در یک حوزه مورد نظر است (ون ایک و والتمن، ۲۰۱۰: ۵۲۴-۵۲۶). هدف از نگاشت علمی حوزه ادبیات تطبیقی، مشخص کردن مرزهای ارتباطات به عنوان بازتابی از اندیشه‌ها در متون علمی این حوزه است.

هدف از پژوهش حاضر، تحلیل و ارزیابی تولیدات علمی حوزه ادبیات تطبیقی در ایران به منظور خوشه‌بندی، روابط بین مدارک و نقشه مفهومی دانش این حوزه است. تحلیل و ارزیابی تولیدات علمی حوزه ادبیات تطبیقی در ایران بسیار مشکل است و به واکاوی دقیق مدارک نیاز دارد. آمارها و ارزیابی‌های حاصل از این پژوهش کمی است؛ اما همین ارزیابی کمی می‌تواند مقدمه و دستاورد چشمگیری برای ارزیابی‌های کیفی باشد. بر اساس هدف مذکور، این پژوهش در پی پاسخ دادن به پرسش‌های ذیل است:

۱. قالب یا نوع و زبان انتشارات این حوزه در ایران، تاکنون چگونه بوده است؟
۲. نرخ رشد انتشارات این حوزه در ایران چگونه است؟

۳. مجلات برتر این حوزه در ایران کدام‌ها هستند؟
۴. نویسندگان دارای بیشترین تولید علمی در حوزه ادبیات تطبیقی چه کسانی هستند؟
۵. روابط میان‌رشته‌ای ادبیات تطبیقی بر اساس انتشارات مدارک این حوزه در ایران چگونه است؟
۶. مفاهیم پربسامد و داغ این حوزه در ایران کدام‌ها هستند؟
۷. خوشه‌بندی مفاهیم مدارک تولید شده چگونه شکل گرفته است؟
۸. نقشه علمی مفاهیم شکل گرفته میان مدارک ادبیات تطبیقی چه ویژگی دارد؟

۳. پیشینه پژوهش

در بخش ادبیات تطبیقی، پژوهشی که تاکنون این حوزه را در ایران از دیدگاه کمی و علم‌سنجی مورد ارزیابی قرار داده باشد یافت نشد و تنها در این خصوص در دو شماره مجله ادبیات تطبیقی فرهنگستان زبان و ادب فارسی، خانم ویدا بزرگ‌چمنی به معرفی پایان‌نامه‌های تحصیلی دانشجویان و کتاب‌های تألیف و ترجمه شده به زبان فارسی در این حوزه پرداختند. بزرگ‌چمنی در این گزارش، تعداد ۲۲۱ عنوان پایان‌نامه و ۱۷۴ عنوان کتاب را تحت هشت زمینه موضوعی فرعی معرفی و دسته‌بندی کرده است. معرفی منابع در این گزارش، در حد اطلاعات کتابشناختی اثر است. (بزرگ‌چمنی، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱).

غیر از اثر فوق، در پژوهش دیگری به قلم میرزایی و سلیمی، مقاله‌های مجله کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی دانشگاه یزد مورد تحلیل محتوا قرار گرفت. جامعه آماری این پژوهش، شامل ۸۲ مقاله از این مجله است. نتایج تحلیل محتوای مقالات این مجله نشان می‌دهد، ۳۰ درصد مقاله‌ها بیانگر جایگاه درخور گفتار ادبیات تطبیقی است که در این میان، ۲۸ درصد پژوهش‌ها مربوط به مقایسه ادب فارسی و عربی است. در این مقاله، بیشتر مکتب ادبیات تطبیقی آمریکایی مورد بررسی بوده و سایر مکتب‌ها کمتر دیده شده‌اند. در مجموع این پژوهش بر اساس تحلیل محتوایی، نقدی انتقادی به این حوزه در ایران دارد. این پژوهش بصراحت بیان می‌کند که از ادبیات تطبیقی کج‌فهمی شده است و پژوهش‌ها به قصد گردآوری و آگاهی از موارد مشابه ادبیات گوناگون، به منظور حکم به برتری یکی بر دیگری است (میرزایی و سلیمی، ۱۳۸۹).

بررسی پیشینه‌های مرتبط با روش‌های علم‌سنجی نشان می‌دهد که در جهان، اهمیت تحلیل هم‌واژگانی و خوشه‌بندی اطلاعات در کشف، ترسیم روابط میان مفاهیم، اندیشه‌ها و جریان دانش، درک شده و پژوهش‌هایی نیز در این زمینه انجام شده است. تلاش‌های پژوهشگران ایرانی در این

راستا، حول محور خوشه‌بندی و ترسیم نقشه علمی حوزه‌های موضوعی بوده است. در این میان، پژوهش‌های زیادی با این روش در خارج از کشور جهت کشف، روابط مفهومی، خوشه‌بندی و ایجاد نقشه‌های علمی از حوزه‌های موضوعی مختلف صورت گرفته است. در این میان، می‌توان به پژوهش‌های (کالن^۱، ۱۹۹۱؛ چن و همکاران، ۲۰۰۸؛ لیدسروف، ۲۰۱۰؛ لیو و همکاران، ۲۰۱۲؛ لیو^۲، ۲۰۱۲؛ گاتمن^۳، ۲۰۱۲؛ زونگ^۴ و همکاران، ۲۰۱۳) اشاره کرد.

در داخل کشور نیز پژوهش‌های اندکی با روش تحلیل هم‌واژگان برای خوشه‌بندی زیر حوزه‌های دانش و نقشه‌های علمی در بعضی از حوزه‌های موضوعی انجام گرفته است که از جمله می‌توان به پژوهش‌های مجیدفر و همکاران، توگلی‌زاده راوری و نجابتیان، ناصری و همکاران، ابویی اردکانی و همکاران، سالمی و کوشا اشاره کرد (مجیدفر و دیگران، ۱۳۸۶)؛ (محمدی، ۱۳۸۷)؛ (توگلی‌زاده راوری و نجابتیان، ۱۳۸۹)؛ (ناصری جزه و همکاران، ۱۳۹۱، ۱۳۹۰)؛ (ابویی اردکانی و همکاران، ۱۳۸۹)؛ (سالمی و کوشا، ۱۳۹۱). در مجموع، ارزیابی و سنجش تولیدات علمی حوزه ادبیات تطبیقی در ایران، با روش‌ها و الگوریتم‌هایی که در سایر حوزه‌های علمی به کار برده شده را می‌توان در این حوزه نیز به کار برد و از نتایج آن در جهت مدیریت دانش آن استفاده به عمل آورد.

۴. روش‌شناسی پژوهش

۴-۱. نوع پژوهش

این پژوهش از نوع بنیادی - کاربردی است. بخش بنیادی آن دارای نتایجی است که می‌توان از آن برای پژوهش‌های دیگری استفاده کرد و بخش کاربردی آن بالفعل بوده و بعد از اتمام آن می‌توان از آن در حل مشکلاتی استفاده به عمل آورد.

۴-۲. روش پژوهش

در این پژوهش، از روش‌های تحلیل هم‌واژگانی و خوشه‌بندی اطلاعات استفاده شده است. تحلیل هم‌واژگانی، روشی کارآمد برای تحلیل محتواست (لیو^۵، ۲۰۱۲: ۲۰۳) که در میزان ارتباط بین واژگان کلیدی در داده‌های متنی تأثیرگذار است و فضای واژگان کلیدی را به مجموعه‌ای از گراف‌های شبکه‌ای محدود می‌کند که به طور تأثیرگذاری به تشریح قوی‌ترین ارتباط موجود بین

---

1. Callon
2. Liu
3. Gautam
4. Zong
5. Liu

توصیفگرها می‌پردازد (وایتکر^۱، ۱۹۸۹: ۴۷۳-۴۷۵). این روش برای کشف پیوند و رابطه میان موضوعات در یک حوزه پژوهشی استفاده می‌شود و از این طریق می‌توان توسعه و پیشرفت آن حوزه از علم را پیگیری کرد. تحلیل هم‌رخدادی واژگان برای ایجاد نقشه‌های علمی و موضوعات مرتبط به کار رفته در کشف پیوستگی میان موضوعات، خوشه‌بندی در یک موضوع پژوهشی، ترسیم و دیداری‌سازی ساختارهای موضوعی برای کشف الگوها و روندهای حوزه‌های مورد بررسی یک حوزه علمی خاص به کار می‌رود.

۳-۴. شیوه گردآوری داده‌ها

در این پژوهش، داده‌ها شامل کلیه برون‌دادهای علمی حوزه ادبیات تطبیقی در ایران است که به صورت چاپی و الکترونیکی تولید شده‌اند. این داده‌ها شامل مقاله‌ها، کتاب‌ها، رساله‌های تحصیلی، مقاله‌های همایش‌ها و طرح‌های تحقیقاتی است. در گردآوری داده‌ها، بازه زمانی خاصی مورد نظر نبوده و کلیه مدارک انتخاب گردید. جهت دسترسی به منابع مورد نیاز، از پایگاه‌های اطلاعات داخلی^(۱) و سایر پایگاه‌ها و منابع مورد رجوع استفاده شد. برای دسترسی جامع به مدارک، علاوه بر جستجوهای تخصصی، مجلات حوزه ادبیات تطبیقی و سایر منابع؛ از جمله کتابشناسی‌ها و مقاله‌نامه‌ها و فهرست کتابخانه‌های دانشگاهی و غیر دانشگاهی مرور شد. علاوه بر آن، از متخصصین این حوزه نیز کمک گرفته شد.

۴-۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

فرآیند تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش صورت گرفت. ابتدا آمارهای کمی از حوزه ادبیات تطبیقی ارائه شده است و سپس بر اساس الگوریتم‌های خاص، خوشه‌بندی داده‌ها صورت گرفت و بر اساس آن شبکه مفهومی حوزه ترسیم گشت. در تحلیل داده‌های کمی، از روش‌های علم‌سنجی استفاده شد و خوشه‌بندی بر اساس خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی به روش وارد صورت گرفت. نقشه علمی با روش تحلیل شبکه از طریق ماتریس هم‌رخدادی واژگان و با نرم‌افزارهای حوزه علم‌سنجی ترسیم شد. کشف و روابط مفهومی میان مدارک یک حوزه علمی، فرآیندی پیچیده است؛ لذا نتایج حاصله آن نیز احتیاج به درکی عمیق دارد. این مشکل در اکثر حوزه‌های میان‌رشته‌ای بیشتر دیده می‌شود؛ بنابراین تجزیه و تحلیل این حوزه از هر دیدگاهی؛ چه از طریق روش‌های ارائه شده در این پژوهش و

1. Whittaker
2. Ward

چه سایر روش‌های دیگر؛ از جمله تحلیل محتوا، دارای چالش است و ممکن است نتایج آن مورد پذیرش عام نباشد؛ اما روند ادامه این نوع پژوهش‌ها که با هدف ارزیابی یک حوزه علمی انجام می‌گیرند در نهایت سبب تقویت و مدیریت آن می‌گردد.

۵. یافته‌های پژوهش

در این بخش، بر اساس هدف اصلی پژوهش و داده‌های موجود، به پرسش‌های مطرح شده پاسخ داده می‌شود. تحلیل داده در این بخش، صرفاً تشریح یافته‌های به دست آمده است که در قالب جدول‌ها و نمودارها نشان داده می‌شود.

۵-۱. قالب یا نوع و زبان انتشارات این حوزه در ایران تاکنون چگونه بوده است؟

در این پژوهش، تمامی مدارکی که در زمینه ادبیات تطبیقی و در بازه‌های زمانی منتشر شده است، در نظر گرفته شد. در جدول زیر، قالب‌های مدارک به تفکیک نشان داده شده‌اند. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، مقالات دارای بیشترین فراوانی هستند.

جدول ۱: تعداد کل مدارک به تفکیک قالب آن‌ها

عناوین	مقالات	کتاب	مقالات همایش‌ها	پایان‌نامه‌ها	طرح‌های تحقیقاتی	جمع مدارک
تعداد	۷۶۳	۲۴۹	۱۳۷	۳۵۳	۸	۱۵۱۰
درصد	۵۰/۵۳	۱۶/۴۹	۹/۰۷	۲۳/۳۸	۰/۵۳	۱۰۰

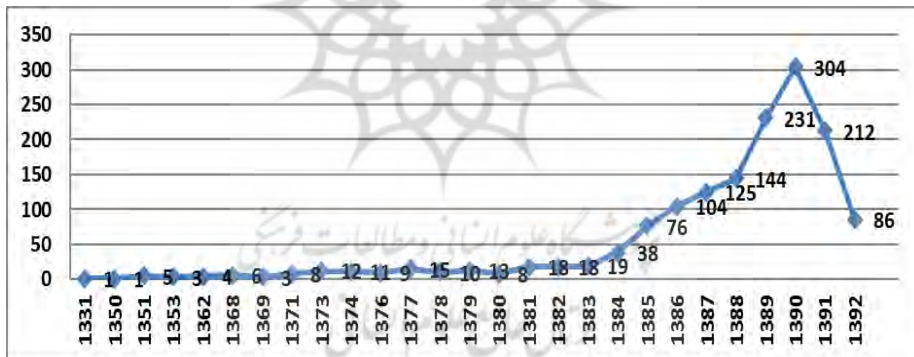
همان‌گونه که در جدول مشخص است، بیشترین مدارک مربوط به مقاله‌های مجلات هستند. در این جدول، رشد رساله‌های دانشجویی هم به خوبی مشخص است و با ۲۳/۳۸٪ از کل مدارک، جایگاه خاصی در تولیدات علمی این حوزه دارد. در این میان، تعداد طرح‌های تحقیقاتی بسیار اندک است. در مجموع، در ایران ۱۵۱۰ مدرک توسط پژوهشگران این حوزه تولید شده است. آمارها نشان داد که به طور طبیعی، زبان غالب در تولید مدارک، زبان فارسی است و در این میان به ۱۲۸۵ مدرک می‌رسد و از تعداد کل، تنها ۹۵ مدرک به زبان عربی و ۳۰ مدرک به زبان انگلیسی هستند. در جدول ۳، زبان سایر مدارک به تفکیک نشان داده شده است.

جدول ۲: تعداد انتشارات بر اساس زبان

عناوین	زبان		
	فارسی	عربی	انگلیسی
مقاله‌ها	۷۵۹	۴	-
کتاب	۱۸۷	۸۳	۳۰
مقاله‌های همایش‌ها	۱۳۷	-	-
پایان‌نامه‌ها	۳۴۵	۷	۱
طرح‌های تحقیقاتی	۷	۱	-

۲-۵. نرخ رشد انتشارات این حوزه در ایران در سال‌های مختلف چگونه بوده است؟

در بررسی بازه‌های زمانی، آمارها نشان می‌دهند رشد این حوزه در ایران از سال ۱۳۸۴ شروع شده و قبل از آن تعداد مدارک اندک است؛ اما از این سال به بعد، رشد تولید مدارک زیاد شده است و در سال ۱۳۹۰ به بالاترین حد خود رسیده و بعد از آن رشد منفی داشته است. در مجموع، با توجه به محاسبات صورت گرفته، نرخ رشد این حوزه برابر با ۱۵/۳۴٪ است که رشدی متوسط است. نمودار ۱، روند رشد این حوزه را در طول سال‌های ۱۳۳۱ تا ۱۳۹۲ به خوبی نشان می‌دهد.

نمودار ۱: تعداد تولیدات، بر اساس سال‌های مورد بررسی

۳-۵. مجلات برتر این حوزه کدام‌ها هستند؟

از آنجایی که بیشترین مدارک حوزه ادبیات تطبیقی در قالب مقاله‌اند، به منظور شناخت مجلات این حوزه، پرسشی مطرح شد. بررسی‌ها نشان دادند، در این حوزه، ۱۲۹ مجله در چاپ و پذیرش ۷۲۹ مقاله نقش داشته‌اند. از این میان، مجله مطالعات ادبیات تطبیقی با ۱۹۳ مقاله، پژوهش‌های ادبیات تطبیقی با ۸۱ مقاله و نشریه ادبیات تطبیقی دانشگاه شهید باهنر کرمان با ۷۲ مقاله، در جایگاه اول تا سوم قرار

دارند. در جدول ۳، تعداد ۱۰ مجله برتر این حوزه، همراه با تعداد مقاله‌هایی که تاکنون چاپ کرده‌اند آمده است. آمارها نشان می‌دهند در مجموع، این ده مجله ۶۷/۱۶٪ از مقاله‌ها را به چاپ رسانده‌اند؛ به عبارتی، مجله‌های ارائه شده در جدول، مجلات هسته این حوزه هستند.

جدول ۳: مجلات هسته حوزه ادبیات تطبیقی در ایران

ردیف	عناوین نشریات	تعداد انتشارات	درصد
۱	مطالعات ادبیات تطبیقی	۱۹۳	۲۵/۲۹
۲	پژوهش‌های ادبیات تطبیقی (جستارهای زبانی)	۸۱	۱۰/۶۱
۳	مجله ادبیات تطبیقی دانشگاه شهید باهنر کرمان	۷۲	۹/۴۳
۴	فصلنامه ادبیات تطبیقی (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)	۵۶	۷/۳۳
۵	ادبستان فرهنگ و هنر	۳۰	۳/۹۳
۶	پژوهش ادبیات معاصر جهان	۲۶	۳/۴۰
۷	کاوش‌نامه زبان و ادبیات فارسی	۲۵	۳/۳۸
۸	مجله کتاب ماه ادبیات	۱۶	۲/۰۹
۹	پژوهشنامه ادب غنایی	۱۳	۱/۷۰
۱۰	مجله شعر پژوهی	۱۲	۱/۵۷

۵-۴. نویسندگان دارای بیشترین تولید علمی چه کسانی هستند و همکاری گروهی در حوزه ادبیات تطبیقی ایران چگونه است؟

بررسی‌ها نشان می‌دهند، تعداد ۷۵۶ نویسنده در نگارش مدارک حوزه ادبیات تطبیقی نقش داشته‌اند. در بین این نویسندگان، علی‌رضا انوشیروانی با ۲۱ مدرک، مهدی ممتحن و ابوالقاسم رادفر با ۱۵ مدرک و سپس خلیل پروینی با ۱۱ مدرک در جایگاه اول تا سوم قرار دارند. سایر نویسندگان مؤثر، در جدول معرفی شده‌اند.

جدول ۴: نویسندگان برتر حوزه ادبیات تطبیقی

تعداد	نام نویسندگان
۲۱	انوشیروانی، علی‌رضا
۱۵	ممتحن، مهدی؛ رادفر، ابوالقاسم
۱۱	پروینی، خلیل
۱۰	میرقادری، سید فضل‌الله
۹	روشنفکر، کبری
۸	زینی‌وند، تورج؛ محسنی‌نیا، ناصر؛ محمدرضایی، علی‌رضا؛ محمدی، ابراهیم
۷	قبادی، حسینعلی؛ نظری‌منظم، هادی؛ اکبری بیرق، حسن؛ جواری، محمد حسین
۶	غلامحسین زاده، غلامحسین؛ بزرگ‌چمنی، ویدا؛ نصر اصفهانی، محمدرضا
۵	سبزیان‌پور، وحید؛ سیدی، حسین؛ فیروزآبادی، سید سعید؛ کیانی، حسین؛ مسبوق، مهدی

در پاسخ به بخش دوم سؤال چهارم، همکاری گروهی نویسندگان مورد بررسی قرار گرفت. همان‌گونه که در جدول ۵ آمده، بیشتر از نصف مدارک به صورت تک نویسنده نگاشته شده است و تنها در حدود ۱۰٪ از کل مدارک، حاصل کار گروهی در این حوزه است. همان‌گونه که ذکر شد، در میان اندیشمندان این حوزه می‌توان به انوشیروانی اشاره کرد که تاکنون آثار ارزشمندی در قالب مقاله، کتاب و حتی سخنرانی در مباحث نظری تولید کرده است؛ اما مسلماً قضاوت در مورد کیفیت علمی تولیدات ذکر شده، مورد نظر نویسندگان این پژوهش نیست.

جدول ۵: هم‌نویسندگی در حوزه ادبیات تطبیقی

ردیف	هم‌نویسندگی	فراوانی	درصد
۱	یک نویسنده	۸۵۴	۵۶/۵۶
۲	دو نویسنده	۵۰۲	۳۳/۳۵
۳	سه نویسنده	۱۳۰	۸/۶۱
۴	چهار نویسنده	۱۶	۱/۰۶
۵	پنج نویسنده	۸	۰/۵۳

۵-۵. روابط میان‌رشته‌ای ادبیات تطبیقی در ایران چگونه است؟

نتایج حاصله از بررسی روابط این حوزه با سایر حوزه‌ها نشان می‌دهد، ادبیات تطبیقی زمینه پژوهش‌های ۵۶ حوزه و رشته علمی است. در این میان، رشته زبان و ادبیات فارسی به خاطر ماهیت آن در سطح بسیار بالایی با این حوزه عجین است و به نظر می‌رسد شاخه‌ای از آن باشد. بعد از ادبیات و ادبیات فارسی که دارای بیشترین انتشارات در حوزه ادبیات تطبیقی هستند، در حوزه زبان؛ از جمله زبان فارسی و عربی، مدارک زیادی تولید شده‌اند سایر رشته‌های علمی حوزه که وارد شده‌اند، در جدول ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶: روابط میان‌رشته ادبیات تطبیقی در ایران

ردیف	رشته علمی	درصد
۱	ادبیات فارسی	۸۰/۹۹
۲	ادبیات (کلیات)	۷۸/۰۶
۳	زبان فارسی	۱۹/۷۴
۴	زبان (کلیات)	۱۱/۵۲
۵	زبان و ادبیات خارجی	۲/۳۸
۶	زبان‌شناسی	۱/۸۳
۷	ادبیات عربی	۱/۹۰

۱/۴۶	سبک‌شناسی	۸
۱/۱	هنر	۹
۰/۹۱	علوم انسانی (کلیات) - پژوهش هنر - مدیریت - مطالعات فرهنگی	۱۳-۱۰
۰/۷۳	پزشکی - روابط بین‌الملل	۱۵-۱۴
۰/۵۵	زبان عربی - علوم سیاسی - مطالعات زنان - توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی - عرفان	۲۰-۱۶
۰/۳۷	حقوق - برنامه‌ریزی شهری - معماری - حقوق - ادیان	۲۶-۲۱
۰/۱۸	مطالعات مردمی - علوم تربیتی - مدیریت اسلامی - علوم اقتصادی - ترجمه - روان‌شناسی - اقتصاد - بهداشت - بیمه - تصویرسازی - الهیات - حدیث - مدیریت آموزشی - علوم قرآن و حدیث - جامعه‌شناسی - معماری - موسیقی - کلام - سینما - فلسفه	۵۶-۲۶

۵-۶. مفاهیم پربسامد در مدارک تولید شده حوزه ادبیات تطبیقی ایران کدام‌ها هستند؟

یکی از نتایج این پژوهش، توانایی رصد مفاهیم تولید شده ادبیات تطبیقی در کشور است. اگر محققان مختلف بر روی موضوعات پژوهشی و مفاهیم یکسانی تمرکز و مطالعه کنند، این انتظار به وجود می‌آید که در طیفی گسترده، واژگان مشابهی را برای مفاهیم مهم و یا مسائل حوزه تخصصی خود به کار برند (لیدسدورف، ۲۰۱۰، ۲۴۹) یکی از کاربردهای تحلیل هم‌واژگانی متون، کشف الگوهای برجسته و رویدادهای نوظهور و به بیان ساده، شناخت مفاهیم پر کاربرد در یک حوزه علمی است. بر این اساس، نتایج این روش بر روی مدارک ادبیات تطبیقی در ایران مشخص شد. در جدول ۷، واژگان و مفاهیمی که حداقل دو بار در مدارک این حوزه بسامد داشته‌اند آمده است. در کل، از مجموع مدارک این حوزه تعداد ۱۱۰۰ مفهوم - واژه به دست آمد. در این میان، خود کلیدواژه «ادبیات تطبیقی» با ۳۱۰ بار حضور در مدارک، دارای بیشترین بسامد بود. به همین روال، کلیدواژه «ادبیات فارسی، شعر فارسی، ادبیات عربی، مولانا جلال‌الدین رومی، ترجمه تطبیقی، شاهنامه فردوسی، حافظ شیرازی و...» هم‌چنین از این تعداد، ۸۱۵ مفهوم - واژه فقط یک‌بار در مدارک آمده بودند. به عبارتی ۷۴٪ مفهوم - واژه‌های موجود، فقط یک‌بار در مدارک حضور پیدا کرده‌اند؛ و به همین روال ۱۰٪ آن‌ها نیز دو بار در مدارک حضور داشتند و ۱۵٪ بیش از دو بار بسامد داشتند.

جدول ۷: توزیع فراوانی تکرار مفهوم - واژه مدارک حوزه ادبیات تطبیقی در ایران

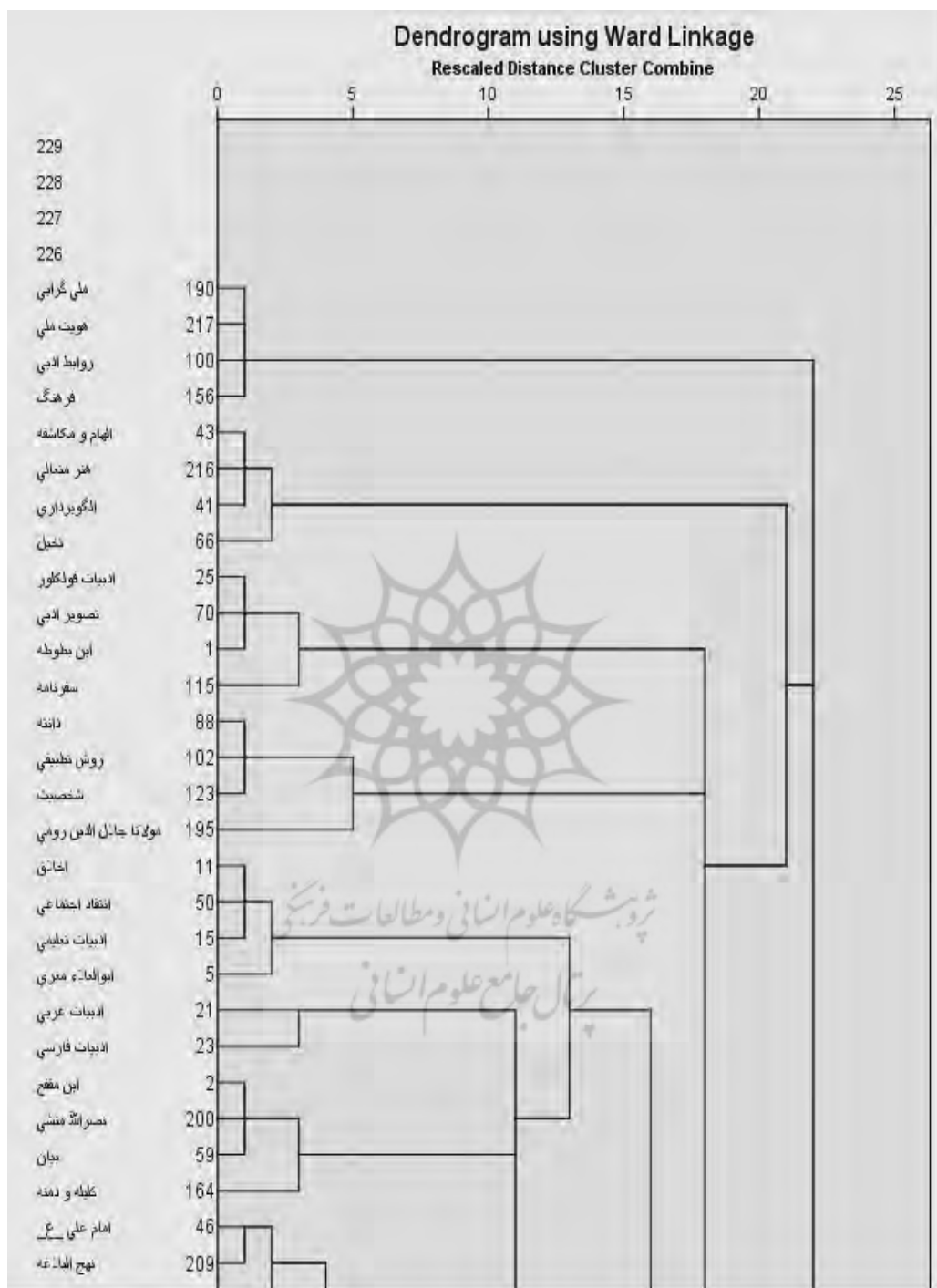
درصد	فراوانی	بسامد	مفهوم - واژه
۰/۰۹	۱	۳۱۰	ادبیات تطبیقی (مباحث عمومی، مبانی نظری و نظریه‌پردازی)
۰/۰۹	۱	۲۳	شعر فارسی
۰/۰۹	۱	۲۲	ادبیات عربی
۰/۰۹	۱	۱۷	مولانا جلال‌الدین رومی

۰/۰۹	۱	۱۵	ترجمه‌ها
۰/۰۹	۱	۱۴	شاهنامه فردوسی
۰/۰۹	۱	۱۲	حافظ شیرازی
۰/۱۸	۲	۱۱	اسطوره، نقد ادبی
۰/۲۷	۳	۱۰	شعر عربی - شعر معاصر فارسی - عرفان، زنان در ادبیات
۰/۵۵	۶	۹	زبان فارسی - طبیعت در ادبیات - عشق، ملک الشعرا بهار
۰/۷۳	۸	۸	بوطیب متنبی - ادبیات ملکی - سعدی شیرازی - سفرنامه - شعر معاصر عربی - قرآن - مکتب ادبی فرانسوی
۰/۱۸	۲	۷	ادبیات جهانی، تأثیر و تأثر
۰/۷۳	۸	۶	زهد - شاملو - کلیله و دمنه - گلستان سعدی - مثنوی معنوی - منطق الطیر - منوچهری دامغانی - نظامی گنجوی - عطار نیشابوری
۱/۱۸	۱۳	۵	ادبیات پایداری ادبیات غرب - رمانتیسیم - شعر - فروغ فرخزاد - قصیده - محمود دولت آبادی - مضامین مشترک - ناصر خسرو - نقد تطبیقی - نماد - نیما یوشیج
۱/۶۴	۱۸	۴	ابن بطوطه - احمد شاملو - ادبیات تطبیقی اسلامی - ادبیات داستانی - ادبیات فرانسوی - اقبال لاهوری - تخیل - جبران خلیل جبران - جواهری - حماسه - داستان در ادبیات تطبیقی - رودکی - زبان انگلیسی - زمان در ادبیات - لیلی و مجنون - محتوا - محمود درویش - نوستالژی
۴	۴۴	۳	ابوالعلاء معری - ابونواس - احمد شوقی - ادبیات تعلیمی - ادبیات شرق - ادبیات معاصر - آرمان شهر - آندره ژید - ایلیا ابوماضی - پروین اعتصامی - تصویرشناسی - جلال آل احمد - حکمت - خاقانی شروانی - خسرو و شیرین - داستان کوتاه - دستور زبان - زبان عربی - ساختار داستان - ساختار ادبی - سنایی غزنوی - سیاوش - شخصیت - شخصیت پردازی - شریف رضی - شعر اجتماعی - شعر معاصر - شهریار - شیخ صنعان - غلامحسین ساعدی - فرخی سیستانی - فرهنگ - مسعود سعد سلمان - مضمون - مطالعات میان رشته‌ای - مکاتب ادبی - مکتب ادبی آمریکایی - مکتب امریکایی - مهدی اخوان ثالث - ناصر خسرو - نقاشی - نهج البلاغه - هزار و یک شب - یوسف پیامبر
۱۰/۲۷	۱۱۳	۲	ابن مقفع - ابوالعتاهیه - ابوالعلاء - ابوالفرج رونی - اخلاق - ادبیات ایران - ادبیات در ایران - ادبیات رومانتیک - ادبیات فولکلور - ادبیات کودکان - ادبیات ملل - آدونس - آزادی - آزادی بیان - استعمار - اسطوره - افق انتظار - افکار فلسفی - اقتباس - الگوبرداری - الماس خان کندوله‌ای - الهام و مکاشفه - البوت - امام حسین (ع) - امروالقیس - امیر معزی - امیل زولا - انتقاد اجتماعی - انسان - ایتالو کالوینو - ایران - ایمان - باده‌سرای مادّی - بوستان سعدی - بیان - بیدل دهلوی - پاملا - تأثیر و تأثر - تاریخ ادبیات - تصوف - تصویر - تصویر ادبی - تغییر افق - تمثیل - جغرافیای ادبیات تطبیقی - جمیل صدقی زهاوی - خیام - دانته - درون‌مایه - دگرذیسی - دیدگاه‌های سیاسی - دیگری - رئالیسم - رباعیات خیام - رستم و سهراب - رمان نو - رمز - روابط ادبی - روش تطبیقی - زنان در شعر فارسی - ساموئل

		۱	ریچاردسون - سبک هندی - سمبلیسم - سودابه - شعر سیاسی - شعر معاصر ایران - شعر معاصر تاجیکستان - شعر نو - شهرزاد - صور خیال - عاطفه - عبدالوهاب بیاتی - عشق الهی - عشق عذری - عنصری - غم غربت - غنیمی هلال - قابوس‌نامه - قافیه - قرن پنجم - قیصر امین‌پور - کمدی الهی - گوته - مائده‌های زمینی - ماناس قرقیزی - مدح - مضامین دینی - مضامین عاشقانه - معشوق - مفاهیم مشترک - مکتب اروپای شرقی - ملی‌گرایی - مناظره - نادر نادرپور - نزار قبانی - نصرالله منشی - نظریه‌دریافت - نظریه‌سه کنش دومزیل - نقد اسطوره - نوامیدی افق - همسانی درون‌مایه‌ها - هنر متعالی - هویت ملی - واژگان - وحدت وجود - وصف - ویکتور هوگو - ویلیام باتلر - ویلیام وردزورث - یوسف و زلیخا
۷۴/۰۹	۸۱۵	۱	سایر مفاهیم و کلیدواژه‌ها

۷-۵. خوشه‌بندی مفاهیم مدارک تولید شده چگونه شکل گرفته است؟

به منظور شناسایی الگوی رایج ارتباطات مفهومی در مدارک مورد بررسی و درک کلی از موضوع‌های حاکم بر آن‌ها، خوشه‌های مفهومی حوزه ادبیات تطبیقی ایران بر اساس انتشارات این حوزه شناسایی شدند. برای خوشه‌بندی مفاهیم، از میان ۱۱۰۰ مفهوم - واژه استخراج شده حوزه ادبیات تطبیقی، ۲۲۵ مورد که حداقل دو بار در مدارک تکرار شده‌اند انتخاب گردید. در شکل ۱ که ساختار سلسله‌مراتبی خوشه‌ها به نمایش درآمده، حاصل ماتریس هم‌رخدادی ۲۲۵ مفهوم - واژه پرسامد مدارک این حوزه است. تعداد خوشه بر پایه برش یک درجه است و در صورتی که این عدد بالا گرفته شد، تعداد خوشه‌ها ریزتر می‌شدند. به عبارتی اگر این برش در حد پنج گرفته شد، خوشه‌های ایجاد شده بیش از چهل خوشه می‌شدند؛ اما به خاطر تحلیل آسان‌تر برش کمتری گرفته شد. برای ایجاد خوشه‌ها، مفاهیم و واژه‌ها دو به دو با هم مورد مقایسه قرار گرفتند و در نهایت، بر اساس روابط مفهومی، ۱۹ خوشه حاصل شد. شکل زیر، نوعی خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی دندروگرام حاصل شده بر اساس روابط مفهومی مدارک است. در خوشه‌بندی دندروگرام ذیل، مفاهیم از روش پایین به بالا با هم ارتباط پیدا کرده‌اند. بعضی از خوشه‌های حاصل شده متراکم‌ترند و تعداد زیادتری از مفهوم - واژه را شامل شده‌اند؛ مثلاً در خوشه چهارده، ۳۸ مفهوم - واژه جای گرفته‌اند. همان‌طور که گفته شد، دسته‌بندی مفاهیم حاصل روابط مدارک است و ممکن است از لحاظ معنای اصطلاحی به ظاهر ارتباطی بین آن‌ها محسوس نشود؛ اما با کمی دقت می‌توان بین آن‌ها ارتباط مفهومی برقرار کرد. برای درک بیشتر، مفاهیم حاصل شده از خوشه‌بندی دندروگرام شکل ۱، در جدول ۸، مفاهیم شکل گرفته به تفکیک آورده شده‌اند.

شکل ۱: نمونه‌ای از خوشه‌بندی سلسله مراتبی دندروگرام حاصل از تحلیل مدارک ادبیات تطبیقی در ایران

(تولید شده با نرم افزار UCINET6)^(۲)

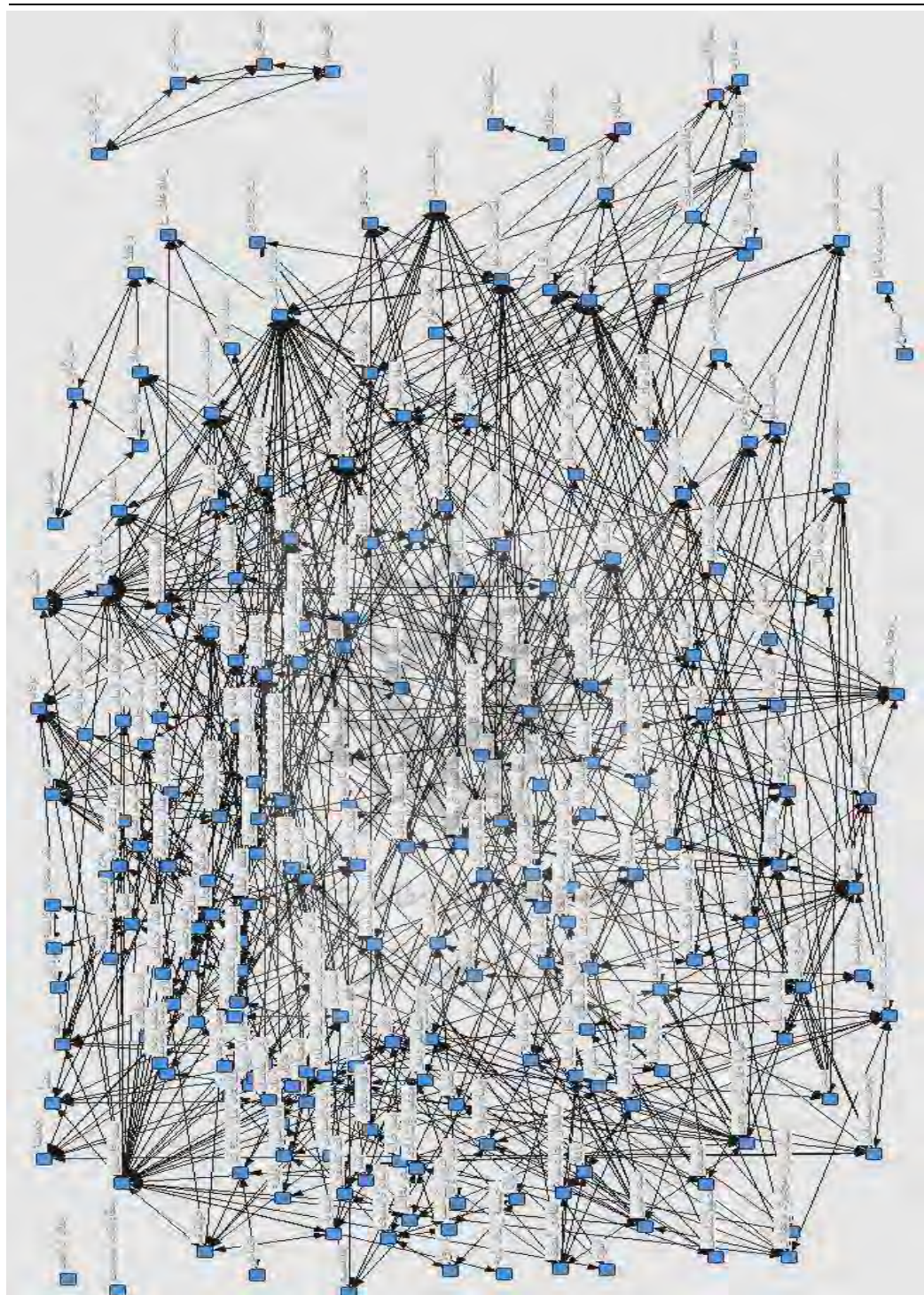

جدول ۸: مفاهیم حاصل از تحلیل خوشه‌بندی مدارک حوزه ادبیات تطبیقی در ایران

خوشه ۱	خوشه ۲	خوشه ۳
افق انتظار - تغییر افق - نظریه دریافت - نوامیدی افق	رمان نو - روابط ادبی - هویت ملی - فرهنگ - ملی‌گرایی	مدح - اخلاق - انتقاد اجتماعی
خوشه ۴	خوشه ۵	خوشه ۶
تصویر - تصویرسازی - تصویر ادبی - ادبیات فولکلور - تخیل - کمدی الهی - سعدی شیرازی - سفرنامه - منطق الطیر - ابوالعلاء معری - ابن بطوطه - غم غربت - ناصر خسرو	تاریخ ادبیات - جغرافیای ادبیات تطبیقی - خاقانی شروانی - شریف رضی - عاطفه و دوستی - الگوبرداری از ادبیات خاص - الهام و مکاشفه - هنر متعالی	ادبیات ایرانی - مناظره - مکتب ادبی آمریکایی - مکتب ادبی فرانسوی - عطّار نیشابوری - هلال غنیمی - پروین اعتصامی
خوشه ۷	خوشه ۸	خوشه ۹
سمبلیسم - شعر نو	رباعیات خیام - مائده‌های زمینی - آندره ژید - ادبیات پایداری - شخصیت‌پردازی - محمود درویش	عشق عذری - ادبیات فرانسوی - ادبیات ملی - شیخ صنعان - لیلی و مجنون - مضامین عاشقانه
خوشه ۱۰	خوشه ۱۱	خوشه ۱۲
رمز و راز - قافیه - صور خیال - محتوای داستان - امیل زولا - داستان در ادبیات تطبیقی - افکار فلسفی - محمود دولت‌آبادی - هزار و یک شب - شهرزاد	ایلیا ابوماضی - خیام - استعمار - مکتب اروپایی - شعر اجتماعی - مهدی اخوان ثالث	ادبیات معاصر - ادبیات ملل - زنان در شعر فارسی - آزادی - احمد شاملو - انسان - عبدالوهاب بیانی - زمان در ادبیات - آدونیس - نادر نادرپور - شعر سنایی - جمیل صدقی زهاوی - زبان فارسی - ملک الشعرا بهار - شعر معاصر عربی - نوستالژی - شعر معاصر فارسی - نیما یوشیج
خوشه ۱۳	خوشه ۱۴	خوشه ۱۵
ادبیات شرق - ادبیات غرب - ادبیات رومانیک	زبان انگلیسی - دستور زبان - زبان عربی - ادبیات تطبیقی در اسلام - مکاتب ادبی - دانته - حبسیه (زندان نامه) - مضامین دینی - شهریار - ادبیات قرن پنجم - ابوالفرج رونی - ابوالعناهیة - مسعود سعد سلمان - باده سرای مادی - عشق الهی - ادبیات	ساختار داستان - سیاوش - الماس خان کندوله‌ای - خسرو و شیرین - ساموئل ریچاردسون - پاملا - احمد شوقی - نظامی گنجوی

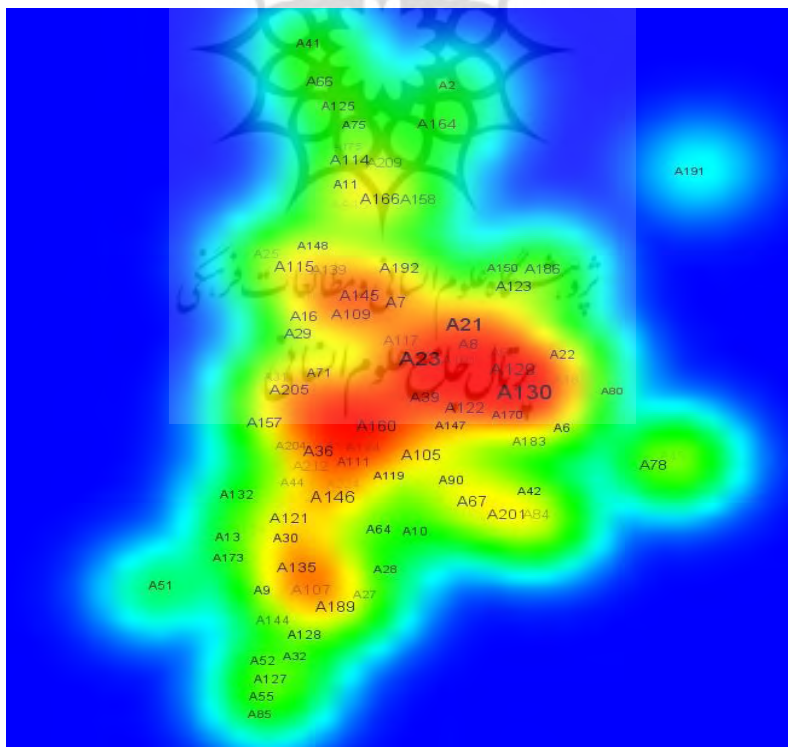
	<p>تعلیمی - تمثیل - امام حسین (ع) - امیر معزّی - مضامین مشترک - مفاهیم مشترک - تأثیر و تأثر - عنصری - ایتالو کالوسینو - ابونواس - جواهری - ایمان - مثنوی معنوی - تطبیق ترجمه‌ها - عرفان - عشق - اقبال لاهوری - حافظ شیرازی - ادبیات عرب - ادبیات فارسی - شعر عربی - شعر فارسی - مولانا جلال‌الدین رومی</p>	
<p>خوشه ۱۸</p>	<p>خوشه ۱۷</p>	<p>خوشه ۱۶</p>
<p>شعر معاصر ایران - شعر معاصر تاجیکستان - شعر معاصر - رمانتیسیم - فروغ فرخزاد - نقد تطبیقی - تصوّف - رودکی - فرخی سیستانی - نقد اسطوره - دگردیسی - مضمون ادبی - نماد - درون‌مایه - امرؤالقیس - قصیده - منوچهر دامغانی - وصف - جبران خلیل جبران - سهراب سپهری - اسطوره - طبیعت در ادبیات - ویلیام وردزورث</p>	<p>نظریه سه کنش دومزیل - ماناس فرقیزی - نصرالله منشی - بیان - انسان - ابن مقفّع - بوستان سعدی - امام علی (ع) - قابوس‌نامه - حماسه - حکمت - ابو طیب متنبی - شاهنامه فردوسی - کلیله و دمنه - ادبیات جهانی - گلستان سعدی - نهج البلاغه - رستم و سهراب - ویلیام باتلر</p>	<p>اقتباس - ادبیات ایرانی - سنایی غزنوی - زهد - شعر - نقاشی - مطالعات میان‌رشته‌ای - داستان کوتاه - ادبیات داستانی - الیوت - ناصر خسرو - نقد ادبی - هنر</p>
		<p>خوشه ۱۹</p>
		<p>ادبیات کودکان - سودابه - ایران - ساختار ادبی - یوسف پیامبر - یوسف و زلیخا</p>

۵-۸. نقشه علمی مفاهیم شکل گرفته میان مدارک ادبیات تطبیقی چه ویژگی‌ای دارد؟
 با توجه به نقشه مفهومی شکل گرفته در حوزه ادبیات تطبیقی، می‌توان چنین تحلیل کرد که فاصله
 مفاهیم از هم در سطح نقشه کم است و این نشان دهنده ارتباط زیاد مفاهیم با یکدیگر است. به بیان
 دیگر، تراکم مفهوم - واژه در مدارک زیاد است.

شکل ۲: نقشه مفهومی حوزه ادبیات تطبیقی در ایران بر اساس انتشارات مدارک این حوزه

در این نقشه، مفاهیم هر کدام یک گره هستند و لبه‌ها خطوط ارتباطی آن‌ها با مسیر گره‌هایی است که دارای ارتباط مفهومی یا معنایی هستند. نقشه شکل گرفته بر اساس ۲۲۵ مفهوم - واژه پرسامد است. در این نقشه مفهیمی که تنها یک بار در مدارک حضور داشته‌اند حذف شده است. در نقشه ایجاد شده، کمتر توازن بین مفاهیم دیده می‌شود. بلکه توجهی بیش از حد به مقوله ادبیات فارسی و عربی در کشور شده و مقولات دیگر کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. برای درک بیشتر این موضوع، نقشه دیگری تهیه شد. در نقشه چگالی زیر، نقاط مورد توجه در ناحیه قرمز رنگ نقشه (وسط) مشخص شده‌اند. این ناحیه شامل مفاهیمی چون ادبیات فارسی، ادبیات عربی، شعر فارسی، قرآن، اسطوره، زهد، شاهنامه، تطبیق آثار مولانا، شعر عربی، عرفان و مضامین مشترک ادبیات است. به عبارتی، این نقشه شبی آتش فشان را می‌ماند که وسط آن مذاب است و این ناحیه هم‌چنان داغ است و همان‌گونه که گفته شد، این نقاط موضوعات مورد توجه مدارک حوزه ادبیات تطبیقی ایران است. نقشه‌های ایجاد شده که حاصل تجزیه و تحلیل‌های زیادی است که بر روی مدارک صورت گرفته و از نرم‌افزارهای متعددی در حوزه علم‌سنجی برای ترسیم آن استفاده گردید.

شکل ۳: نقشه چگالی نقاط داغ و برجسته در حوزه ادبیات تطبیقی ایران

نتیجه

۱. ادبیات تطبیقی در ایران دانشی ادبی است و پژوهشگران به صورت گسترده به آن روی آورده‌اند. تولید حدود ۱۵۰۰ مدرک طی ۱۰ سال، تأییدی بر این نکته است.

۲. مشخص شد در این حوزه، طرح‌های پژوهشی اندکی انجام گرفته و بیشتر تولیدات، حاصل مقاله‌های استخراج شده از پایان‌نامه‌های دانشجویی است.

۳. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که تنها ۱۰ مجله حدود ۷۰٪ مقاله‌های این حوزه را به چاپ می‌رسانند. این مسأله از این لحاظ مفید است که اگر یک پژوهشگر یا کتابخانه‌ای بخواهد به اکثریت مقاله‌های این حوزه دسترسی داشته باشد، با تهیه این ده مجله، این امر محقق می‌شود. لازم به ذکر است؛ ده مجله نامبرده از لحاظ کمی در ردیف مجلات هسته این حوزه قرار می‌گیرند و این از دید علم‌سنجی معنی‌دار است؛ اما چنانچه بخواهیم به صورت دقیق برآورد کنیم، ارزیابی‌های کیفی لازم است.

۴. نگارش مدارک در حوزه ادبیات تطبیقی در داخل ایران، به میزان ۹۱٪ به زبان فارسی بوده و در این میان کتاب‌های غیر فارسی به میزان ۴۴٪ به زبان عربی و انگلیسی به چاپ رسیده است. این ارزیابی کمی، گفته انوشیروانی را مورد تأیید قرار می‌دهد که معتقد است، ادبیات تطبیقی بیشترین آسیب را از ناحیه کسانی دیده است که آن را محدود به مقایسه دو نویسنده یا دو ادبیات کرده‌اند (انوشیروانی، ۱۳۸۹)

۵. تولیدات علمی این حوزه در ایران، از سال ۱۳۸۴ شدت بیشتری به خود گرفته و در سال ۱۳۹۰ به بالاترین سطح در تمام سال‌ها رسید؛ اما بعد از آن، به میزان قابل توجهی کاهش پیدا کرده است.

۶. ما در عصری زندگی می‌کنیم که با پدیده جهانی شدن و رشد فزاینده ارتباطات همه‌جانبه در فراسوی مرزهای جغرافیایی روبه‌رو هستیم. در چنین وضعیتی و با توجه به شرایط کنونی دنیای علم و فناوری، متخصصان و پژوهشگران ناچار هستند به سوی ارتباطات بیشتر و پدیده «همکاری علمی» و «تألیف مشترک» روی آورند؛ چراکه یک فرد متخصص بندرت می‌تواند تمام تخصص، مهارت، منابع و امکانات لازم برای غلبه بر مشکلات پژوهشی را در چنین شرایطی داشته باشد. با این حال، در حوزه ادبیات تطبیقی ایران، نویسندگان هم‌چنان تمایل به کار گروهی ندارند. همان‌طور که مشاهده شد، مدارک یک نویسنده در رأس قرار دارند و هر چه تعداد نویسندگان افزایش یافته، تعداد مدارک کمتر شده است.

۷. با توجه به تنوع مدارک تولید شده در این حوزه، به نظر می‌رسد این حوزه روابط میان‌رشته‌ای زیادی با سایر حوزه‌ها داشته باشد. حداقل نگاه انتشارات این حوزه، این ادعا را ثابت می‌کند؛ اما سیطره زبان و ادبیات فارسی، کاملاً بر این حوزه سایه انداخته است. لازم به توضیح است، رشته‌های علمی ذکر شده در جدول ۶، به این معنی نیست که ادبیات تطبیقی حوزه‌ای کاملاً میان‌رشته‌ای باشد. طبیعتاً هر حوزه علمی؛ مخصوصاً حوزه‌های علوم انسانی، دارای روابط میان‌رشته‌ای زیادی هستند. در این میان می‌توان به پژوهش (انوشیروانی، ۱۳۸۹) تحت

عنوان «آسیب‌شناسی ادبیات تطبیقی» در ایران اشاره کرد که مثلاً می‌گوید، «زبان‌شناسی تطبیقی یا اقتصاد تطبیقی» یا هر مطالعه تطبیقی دیگر را با ادبیات تطبیقی اشتباه گرفته‌اند؛ لذا ذکر داده‌های این جدول، به معنی میان‌رشته‌ای بودن این حوزه علمی نیست. در مجموع، داده‌های مندرج در جدول ۶، نشانه‌هایی از گسترده‌گی حوزه مطالعات ادبیات تطبیقی در ایران است.

۸. مفاهیم مورد بحث در مدارک این حوزه بسیار متنوع و گسترده‌اند؛ به طوری که نمی‌توان موضوع غالبی را ذکر کرد. البته خود کلیدواژه ادبیات تطبیقی در ۳۱۰ مدرک ذکر شده بود؛ اما در مدارک بسیار کمتری دیده شد که خود ادبیات تطبیقی یا روش ادبیات تطبیقی مورد تبیین قرار گیرد. در این میان حجم گسترده‌ای از مدارک، به مقایسه آثار شاعران، نویسندگان در زبان‌ها، ادبیات و مکتب‌های ادبی پرداخته شده بود. نتیجه این بخش، یافته‌های میرزایی و سلیمی را مورد تأیید قرار می‌دهد.

۹. خوشه‌بندی یا دسته‌بندی مفاهیم به قصد آگاهی از روابط مفهومی بین مدارک این حوزه انجام گرفت. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که با توجه به گسترده‌گی موضوعات مورد بحث این حوزه، خوشه‌بندی آن نیز متنوع و غیر منسجم بوده است. در کل، خوشه‌بندی مفاهیم شکل گرفته در حوزه ادبیات تطبیقی ایران، زمینه مناسبی برای پژوهش‌های کیفی و نظری فراهم خواهد کرد. برای آگاهی از کم و کیف خوشه‌های به وجود آمده، این بخش از نتیجه بیشتر مورد تبیین قرار می‌گیرد:

در جدول ۸، خوشه‌های شکل گرفته از مفاهیم در هر دسته دیده می‌شود. در جدول، اگر دو مفهوم در یک خوشه قرار گیرند، نشان دهنده آن است که آن دو مفهوم در مدرک موجود، بیشتر از سایر مفاهیم با یکدیگر به کار رفته‌اند و دانش ادبیات تطبیقی در کشور در زمینه تأثیرات آن‌ها بر یکدیگر غنی بوده و به نقش یک مفهوم در مفهوم دیگر توجه قابل قبولی صورت گرفته است. این شباهت بدین معنا نخواهد بود که این دو واژه یا مفهوم الزاماً از نظر معنای اصطلاحیشان به هم نزدیکند.

برای مثال در خوشه ۶، مفاهیم «ادبیات ایرانی، مناظره، مکتب ادبی آمریکایی، مکتب ادبی فرانسوی» در یک دسته قرار گرفته‌اند که نشان از توجه محققان به رابطه این مقولات با یکدیگر دارد. یا در خوشه‌بندی مفاهیم «روابط ادبی، هویت ملی، فرهنگ، ملی‌گرایی» در یک دسته قرار گرفته‌اند که حاکی از توجه مناسب در ابعاد روابط فرهنگی و ادبی دارد.

آثار شاعران و نویسندگان زیادی در خوشه‌های تشکیل شده دیده می‌شود. همان‌گونه که قبلاً اشاره شد، هم خوشه شدن آن‌ها دارای رابطه مفهومی است و نشان دهنده ارتباط تنگاتنگ بین مدارک این حوزه است. خوشه یک این حوزه در رابطه با نظریه‌های ادبی است. این خوشه فقط شامل ۴ مفهوم - واژه است. در خوشه دو، مفاهیمی همچون روابط ادبی و فرهنگی در مدارک این حوزه شکل گرفته است. خوشه سوم، خوشه کوچکی است و شامل موضوعات اخلاقی، انتقادی و اجتماعی است. در خوشه چهارم، موضوعاتی مانند تصویرسازی

ادبیات فولکلور، تخیل در آثار سعدی، عطار، ابن بطوطه و ناصر خسرو دیده می‌شود و همین‌طور در خوشه پنجم، موضوعاتی مانند تاریخ و جغرافیای ادبیات تطبیقی شکل گرفته است. همان‌گونه که قبلاً ذکر شد، خوشه ششم، مکتب‌ها و جریان‌های ادبی است و کوچک‌ترین خوشه، خوشه هفتم است با فقط دو مفهوم که بیشتر حول محور رابطه سبلسیم و شعر نواست. در خوشه هشتم، ادبیات پایداری موضوع اصلی است و آثاری از خیام، محمود درویش و آندره ژید در این مفهوم رابطه معنایی دارند و همین‌طور موضوع خوشه نهم، مضامین عاشقانه است و در این رابطه آثاری از ادبیات فرانسوی، شیخ صنعان و کتاب لیلی و مجنون با هم رابطه مفهومی دارند. موضوع اصلی خوشه دهم، بحث ادبیات تطبیقی در حوزه داستان و داستان‌سرایی است. در خوشه یازدهم، به نظر می‌رسد مفاهیمی همچون مضامین شعر از دیدگاه اجتماعی و تطبیق آثار خیام، ابوماضی، مهدی اخوان ثالث و مکتب ادبیات اروپایی و بحث استعمار در مورد این مضامین اجتماعی شعر، شکل گرفته باشد.

خوشه دوازدهم شامل ۱۵ مفهوم - واژه است و تراکم موضوعی آن زیاد است. موضوعات اصلی این خوشه که با هم ارتباط مفهومی پیدا کرده‌اند شامل: زبان فارسی، شعر معاصر فارسی و عربی، نقش زنان در شعر فارسی و ادبیات ملل است. در این خوشه، آثار شاعران و نویسندگان زیادی مورد تطبیق قرار گرفته است. خوشه سیزدهم، خوشه کوچکی است و در آن، صرفاً مقایسه ادبیات شرق و غرب مورد بحث قرار گرفته است. خوشه چهاردهم، بزرگ‌ترین خوشه شکل گرفته مدارک این حوزه و بسیار متراکم است و مفاهیم زیادی را شامل می‌شود. موضوعات شکل گرفته در این خوشه، دارای سلسله روابط گسترده‌ای هستند. عمده مفاهیم این حوزه را زبان و ادبیات فارسی و عربی و مضامین مشترک این دو ادبیات شامل می‌شوند در این خوشه، آثار نویسندگان و شاعران زیادی مورد تطبیق قرار گرفته است.

خوشه پانزدهم، تصویر و تیپ‌های ادبی مانند ادبیات حماسی و باستانی با هم رابطه مفهومی دارند. در خوشه شانزدهم، نقد ادبی، اقتباس در ادبیات ایرانی، زهد، هنر در ادبیات ایرانی موضوعات غالب هستند. در خوشه هفدهم، مفهوم مشخصی شکل نگرفته؛ اما به نظر می‌رسد موضوع غالب، شاهنامه و ادبیات حماسی و انسان‌شناسی باشد. خوشه هجدهم هم خوشه‌ای بزرگ است و مفاهیم زیادی را شامل می‌شود. در این خوشه، بیشتر مضامین شباهت‌های ادبی مطرح است و در خوشه آخر یا نوزدهم، ادبیات کودکان و نوجوانان در غالب داستان مطرح است. در مجموع، خوشه‌های شکل گرفته بر اساس روابط بین مدارک حوزه است و با درک و در کنار هم قرار دادن اقلام درون خوشه‌ها، می‌توان به رابطه مفهومی مدارک این حوزه پی برد.

ترسیم نقشه علمی مفاهیم حوزه ادبیات تطبیقی بر اساس مدارک تولید شده این حوزه، از دیگر نتایج این پژوهش بود. تحلیل مدارک این حوزه منجر به ایجاد دو نقشه در این پژوهش گشت. نقشه اول، روابط مفهومی بین مدارک را دیداری کرده است و نقشه دوم، نقاط داغ و مورد توجه را به ما نشان می‌دهد. در تفسیر این نقشه می‌توان گفت، همان‌گونه که در بحث میان رشتگی، مفاهیم داغ و خوشه‌بندی تشریح گشت، نقشه مفهومی

مدارک ادبیات تطبیقی بسیار متراکم است و ارتباط بین مفاهیم در نقشه به خوبی نمایان است. در این نقشه روابط پیچیده است و لینک‌ها بسیار گسترده‌اند؛ به طوری که نمی‌توان بیشتر از این را نمایش داد. به طور کلی، می‌توان نتیجه گرفت تراکم شبکه مفهومی ادبیات تطبیقی در ایران بسیار زیاد است و مفاهیم در ارتباط تنگاتنگ با هم هستند.

پیشنهادها

۱. با توجه به رشد منابع اطلاعاتی و تمایل گسترده علاقمندان به پژوهش در این حوزه، ایجاد رشته ادبیات تطبیقی در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری، می‌تواند این دانش را در کشور تقویت کند.
۲. انجام طرح‌های تحقیقاتی در سطح ملی و بین‌المللی و به طور اخص ترجمه کتاب‌های بنیادین و نظریه، تبیین نظریه‌های جدید در قالب کتاب و مجله.
۳. گسترش مجله‌های کاملاً تخصصی در این حوزه.
۴. انجام پژوهش‌های بنیادی و نظری جهت تقویت روش‌ها و معرفت‌شناختی این حوزه.
۵. گسترش پژوهش‌ها به سمت تطبیق ادبیات ایرانی با سایر مکتب‌ها؛ از جمله اروپایی و امریکای لاتین و شرق آسیا.
۶. گسترش همکاری و هم‌نویسندگی در داخل و خارج از کشور جهت پژوهش‌های عمیق‌تر.
۷. جلوگیری از پژوهش‌های تکراری و سمت و سو دادن به کشف مفاهیم جدید و ناشناخته.
۸. فعال کردن انجمن ادبیات تطبیقی ایران و ایجاد ارتباط منسجم با سایر انجمن‌های ادبیات تطبیقی.
۹. برگزاری همایش‌های تخصصی ملی و بین‌المللی، دعوت از صاحب‌نظران خارجی، برگزاری کارگاه‌های تخصصی ادبیات تطبیقی.

پی‌نوشت‌ها

- (۱) در ایران یک پایگاه اطلاعاتی منسجم، یکدست و جامعی که بتوان هم اطلاعات جاری و هم آرشیو اطلاعاتی قبلی را به صورت کامل دریافت کرد، وجود ندارد. اکنون پایگاه‌های اطلاعاتی مانند: JSC، Magiran، SID، Irandoc، Civilica، Noormags و پایگاه‌های دیگری در ایران ایجاد شده است که هر یک به صورت جداگانه، خدمات اطلاعاتی به پژوهشگران؛ از جمله دسترسی به اطلاعات در فرمت‌های مختلف را ارائه می‌دهند. در این پژوهش، از تمام امکانات این پایگاه‌ها و دیگر منابع اطلاعاتی در گردآوری داده‌های استفاده به عمل می‌آید.
- (۲) به دلیل محدودیت تعداد صفحه مقاله، امکان درج تصویر کامل خوشه‌ها نبوده است؛ اما محتوای خوشه‌های شکل گرفته در جدول ۸ ذکر شده است.

کتابنامه

الف: کتاب‌ها

۱. خورسندی طاسکوه، علی (۱۳۸۷)؛ **گفتمان میان‌رشته‌ای دانش: مبانی نظری، گونه‌شناسی و خط‌مشی‌هایی برای عمل در آموزش عالی**، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
۲. عصاره، فریده؛ غلامرضا حیدری؛ فیروزه زارع فراشبندی و محسن حاجی زین‌العابدینی (۱۳۸۸)؛ از **کتاب‌سنجی تا وب‌سنجی: تحلیلی بر مبانی، دیدگاه‌ها، قواعد و شاخص‌ها**، تهران: کتابدار.
۳. غنیمی هلال، محمد (۱۳۷۳)؛ **ادبیات تطبیقی**، ترجمه و تعلیق مرتضی آیت‌الله‌زاده شیرازی، تهران: امیرکبیر.
۴. مجیدفر، فروزان؛ فرشید مجیدفر و محمد تفضلی شادپور (۱۳۸۶)؛ **رهیافت کاربردی تکنیک‌های پردازش زبان طبیعی و خوشه‌بندی اطلاعات در داده‌کاوی پایگاه داده مدلاین به منظور آنالیز طولی مقالات زیست‌پزشکی**، مجموعه مقالات اولین کنفرانس داده‌کاوی. تهران: دانشگاه امیرکبیر.
۵. محمدی، احسان (۱۳۸۷)؛ **ترسیم نقشه علمی فناوری و علم نانو در ایران**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
۶. ندا، طه (۱۳۸۳)؛ **ادبیات تطبیقی**، ترجمه هادی نظری‌منظم، تهران: نشر نی.

ب: مجله‌ها

۷. انوشیروانی، علی‌رضا (۱۳۸۹)؛ «آسیب‌شناسی ادبیات تطبیقی در ایران»، **ویژه‌نامه نامه فرهنگستان**، دوره ۱ شماره ۲، صص ۳۲-۵۵.
۸. ----- (۱۳۹۰)؛ «ضرورت چارچوب نظری و روش تحقیق در پژوهش‌های ادبیات تطبیقی»، **فصلنامه نقد ادبی**، سال ۲، شماره ۱۴، صص ۲۱۹-۲۲۲.
۹. ابویی اردکانی، محمد؛ حسن جعفری عابدی و فتاح آقازاده (۱۳۸۸)؛ «کاربرد روش‌های خوشه‌بندی در ترسیم نقشه‌های علم: مورد کاوی نقشه علم مدیریت شهری»، **فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات**، دوره ۲۵، شماره ۳، صص ۳۴۷-۳۷۱.
۱۰. بزرگ چمنی، ویدا (۱۳۹۰)؛ «کتابشناسی پایان‌نامه‌های ادبیات تطبیقی در ایران»، **فصلنامه ادبیات تطبیقی**، دوره ۲، شماره ۱، صص ۱۴۶-۱۷۶.
۱۱. ----- (۱۳۹۱)؛ «کتابشناسی کتاب‌های ادبیات تطبیقی در ایران»، **فصلنامه ادبیات تطبیقی**، دوره ۳، شماره ۱، صص ۱۰۱-۱۲۴.
۱۲. توگلی‌زاده راوری، محمد و مریم نجابتیان (۱۳۸۹)؛ «خوشه‌بندی مبتنی بر مدرک اصطلاح: همجواری موضوعات روان‌شناسی ازدواج در ادبیات زیست‌پزشکی در دوره‌های زمانی ۱۹۹۹-۱۹۹۰ و ۲۰۰۸-۲۰۰۰»، **فصلنامه مدیریت اطلاعات سلامت**، سال ۷، شماره ۲، صص ۱۷۲-۱۸۶.

۱۳. رضوی پور، فضل‌الله و لیلا نعمتی احمدآباد (۱۳۹۲)؛ «بررسی ادبیات تطبیقی و مطالعات میان‌رشته‌ای»، نشریه ادبیات تطبیقی، سال ۴، شماره ۸، صص ۱۱۹-۱۳۶.
۱۴. سالمی، نجمه و کیوان کوشا (۱۳۹۲)؛ «مقایسه تحلیل هم‌استنادی و تحلیل هم‌واژگانی در ترسیم نقشه کتابشناختی (مطالعه موردی: دانشگاه تهران)»، پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، دوره ۲۹، شماره ۱، صص ۲۵۳-۲۶۶.
۱۵. سن گوپتا، ای. ان (۱۳۷۲)؛ «مروری بر کتاب‌سنجی، اطلاع‌سنجی، علم‌سنجی و کتابخانه‌سنجی»، ترجمه مهردخت وزیرپور کشمیری، مجله اطلاع‌رسانی، دوره ۱۰، شماره ۲ و ۳، صص ۳۸-۵۸.
۱۶. میرزایی، فرامرز و علی سلیمی (۱۳۸۹)؛ «تحلیل محتوایی مقاله‌های ادبیات تطبیقی فارسی-عربی»، مجله علمی - پژوهشی کاوشنامه دانشگاه یزد، پنجمین گردهمایی سالانه انجمن زبان و ادب فارسی ایران (دانشگاه یزد).
۱۷. ناصری جزه، محمود؛ حبیب‌الله طباطبائیان و مهدی فاتح‌زاده (۱۳۹۱)؛ «ترسیم نقشه دانش مدیریت فناوری در ایران، به هدف کمک به سیاست‌گذاری دانش در این حوزه»، فصلنامه سیاست علم و فناوری، سال ۵، شماره ۱، صص ۴۵-۷۲.
۱۸. نوروزی چاکلی، عبدالرضا (۱۳۹۱)؛ «نقش و جایگاه مطالعات علم‌سنجی در توسعه»، پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، دوره ۲۷، شماره ۳، صص ۷۲۳-۷۳۶.

References

19. Callon, M., J. P. Courtial, and F. Laville. (1991). Co-word analysis as a tool for describing the network of interactions between basic and technological research: The case of polymer chemistry. *Scientometrics* 22(1): 155-205.
20. Chen, C., I. Song, X. Yuan, and J. Zhang. 2008. The thematic and citation landscape of data and knowledge engineering (1985-2007). *Data & knowledge engineering* 67(2): 234-259.
21. Cobo, M. J.; Lopez-Herrera, A. G.; Herrera-Viedma, E.; (2011). An approach for detecting, quantifying, and visualizing the evolution of a research field: A practical application to the Fuzzy Sets Theory field. *Journal of Informetrics* 5(1)1: 146-166.
22. Gautam, Pitambar; Yanagiya, Ryuichi (2012). Reflection of cross-disciplinary research at Creative Research Institution (Hokkaido University) in the Web of Science database: appraisal and visualization using bibliometry. *Scientometrics* (1): 101 - 111
23. Hjørland, B.; Albrechtsen, H. (1995). Toward a new horizon in information science: domain analysis. *Journal of the American Society for Information Science*, 46:6, 400-425.
24. Leiva, F.M., J.S. Fernandez, F.J.L. Cabanillas, and A.G.L. Herrera. 2012. Applying an automatic approach for showing up the hidden themes in financial marketing research (1961-2010). *Expert Systems with Application* 39 (12): 11055-11065.

25. Leydesdorff L. 2010. Eugene Garfield and algorithmic historiography: co-word, co-authors, and journal Nams. **Annals of Library and Information Studies** 57 (3): 248-260.
26. Liu, Gao-Yong; Hu, Ji-Ming; Wang, Hui-Ling. A co-word analysis of digital library field in China. **Scientometrics** (1): 203 - 217
27. Van Eck, N.J., & Waltman, L. 2010. Software survey: vosviewer, a computer program for bibliometric mapping. **Scientometrics** 84(2): 523-538
28. Whittaker, J. 1989. Creativity and conformity in science: Titles, keywords and co-word analysis. **Social Studies of Science** 19: 473-496.
29. Zong, Qian-Jin; Shen, Hong-Zhou; Yuan, Qin-Jian; Hu, Xiao-Wei; Hou, Zhi-Ping; Deng, Shun-Guo(2013). Doctoral dissertations of Library and Information Science in China: A co-word analysis, **Scientometrics** 94 (2): 781 ° 799

ج: منابع مجازی

30. Neville, Jennifer; Adler, Micah; Jensen, David (2003). Clustering relational data using attribute and link information. Retrieved July. 1 2014, from: <http://kdl.cs.umass.edu/papers/neville-et-al-textlink2003.pdf>
31. Anthony, Adam; DesJardins, Marie (2007). Data clustering with a relational push- pull model. Retrieved July. 1 2014, from: <http://maple.cs.umbc.edu/papers/anthonyaClusteringRPPM.pdf>.

مسح العلوم وتكتلها وخريطة المنتجات العلمية للأدب المقارن في إيران^١

حميد احمدي^٢

طالب الدكتوراه في فرع علم المكتبات والمعلومات، جامعة الشهيد جمران اهواز، ايران

علي سليمي^٣

أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها، جامعة رازی کرمانشاه، ايران

اله زنگيشه^٤

ماجستير في فرع علم المكتبات والمعلومات

الملخص

إنّ الأدب المقارن هو دراسة محددة لبلد خاص من جهة ومن جهة أخرى هو دراسة للعلاقات بين الآداب والعلوم المختلفة. لقد إهتمّ الباحثون في إيران كالبلدان الأخرى بهذا المجال إهتماماً بالغاً بحيث كثرت منتجاته العلمية يوم بعد يوم ونظراً الى أنّ الإدارة المستهدفة للمعلومات بحاجة الى معرفة وتقييم للحالة الراهنة، يستهدف هذا المقال الى دراسة موضوع: «مسح العلوم وتكتلها وخريطة المنتجات العلمية للأدب المقارن في إيران» مواد هذه الدراسة هي كل الوثائق لهذا الحقل في اشكالها المعلوماتية على اساس الكلمات المشتركة. إنّ الإنجازات البحثية هي: تقييم عامّ للمنشورات، معدل لنمو الوثائق، التعاون والتكاتب بين الكتاب، علاقات متعددة التخصصات، تعيين المجالات المركزية، المفاهيم المرجعية، التكتل للمفاهيم ورسم خريطة للعلوم في الأدب المقارن. إنّ نتائج هذه الدراسة تدلّ على أنّ نموّ المنشورات في هذا المجال طيلة سبعة السنوات الأخيرة ازدادت كثيراً ومعدل نموها تساوى ١٥/٣٤% وأنّ نموّ المقالات أكثر من غيرها. أثبتت هذه الدراسة أنّ أكثر من ٦٥% من المقالات انتشرت في عشر مجالات كما أثبتت أنّ التعاون و التكاتب بين كتاب المقالات في مستو ضعيف جداً و على أساس التكتل للمفاهيم التي تقوم بها هذه الدراسة تبين أنّ الوثائق لهذا المجال في إيران تجمع في ١٩ تكتل معلوماتي وأنّ أكثر المفاهيم المرجعية تدور حول المقارنة بين الأدبين الفارسي والعربي كما أنّ رسم الخريطة لهذا المجال تدلّ على وجود علاقات معقّدة بين الوثائق والنصوص في الأدب المقارن في إيران.

الكلمات الدلّيلية: الأدب المقارن، مسح العلوم في الأدب المقارن، التكتل الأدب المقارن، خريطة علمية الأدب المقارن.